

Socialtjänstens handläggning av ett ärende rörande en 16-årig pojke som hade begärts häktad; fråga om annan betryggande övervakning av pojken borde ha ordnats

Bakgrund

Den 8 februari 2007 beslutade en åklagare att anhålla AA som vid tillfället var 16 år gammal. Åklagaren begärde därefter i en framställning till Stockholms tingsrätt att AA skulle häktas. Vid en häktningförhandling den 10 februari 2007 anförde åklagaren enligt tingsrättens protokoll följande när det gällde de särskilda häktningsskälen.

Det föreligger en stark recidivfara, då det rör sig om upprepade händelser mot samme målsägande. Dessutom föreligger en stor risk för kollusion då AA kan försöka påverka målsäganden att dra tillbaka sin anmälan, vilket han redan tidigare gjort. [– – –] Beträffande de synnerliga skälen för häktning har socialtjänsten uppgett att de inte tänker vidta några åtgärder för att ordna betryggande övervakning av AA, och att de inte anser att det finns annat att göra än att begära honom häktad.

Tingsrätten beslutade vid häktningförhandlingen att häkta AA.

Anmälan

I en anmälan till JO klagade advokaten BB, som offentlig försvarare för AA och för AA:s föräldrars räkning, på hur Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsnämnd i Stockholms kommun hade handlagt ärendet rörande AA. Han anförde bl.a. följande.

AA greps och anhölls ... onsdagen den 8 februari på grund av nya misstankar om bl.a. ofredande av CC. Polisen kallade mig till ett nytt förhör under fredagen ...

Innan förhöret sammanträffade jag med AA:s mamma. Med henne fanns socialsekreteraren DD som företrädde Socialtjänsten. Eftersom jag förstod att åklagaren nu kunde tänkas begära AA häktad, frågade jag DD om Socialtjänsten undersökt möjligheterna att anordna annan betryggande övervakning för AA. DD svarade då att Socialtjänsten inte undersökt möjligheterna till annan betryggande övervakning ... Enligt AA:s mamma hade DD sagt till henne att AA borde häktas för att få "en knäpp på näsan".

Åklagaren begärde att AA skulle häktas och vid häktningsförhandlingen i helgen framkom att Socialtjänsten fortfarande inte undersökt möjligheterna till annan betryggande övervakning för AA.

Utredning

JO inhämtade från stadsdelsförvaltningen de aktuella handlingarna beträffande AA. Därefter remitterades BB:s anmälan till stadsdelsnämnden för utredning och yttrande.

I ett yttrande anförde stadsdelsnämndens sociala delegation i huvudsak följande.

Bakgrund

AA har varit aktuell på Ungdomssektionen sedan hösten 2005. Han har haft insats i form av placering på ART-Institutet i Uppsala under perioden 040623–050311. Placeringen avbröts i förtid då varken AA eller hans föräldrar ville att han skulle vara kvar. Under perioden 060801–061214 hade familjen intensivt stöd av MST-terapeut (Multi Systemisk Terapi). AA har idag bistånd enligt 4 kap. § 1 Socialtjänstlagen i form av en kontaktperson cirka 10 timmar per vecka. Genom Handikappomsorgen har AA beviljats stöd genom LSS i form av verksamheten MISA, där han erbjudits stöd, men ej hunnit påbörja praktikplats.

AA har DAMP med stora beteendesvårigheter. Han har stora brister i förmåga till socialt samspel och kommunikation samt beteendeavvikelser – autismliknande tillstånd. Han har också en lindrig mental retardation med inlärningssvårigheter och har gått i särskola.

Under januari och början av februari hade AA vid flera tillfällen trakasserat sin f.d. flickvän. Under perioden 070112–070206 polisanmäldes AA för misshandel, olaga hot, ofredande, skadegörelse, grov fridskränkning, försök till mordbrand och övergrepp i rättsak.

Utifrån ovan anhölls AA lördagen 070203 och släpptes efter ett dygn söndagen 070204. På måndag morgon fick DD besked från socialjouren om vad som hänt under helgen.

070208 anhölls AA ånyo efter att ha gripits utanför f.d. flickvännens bostad. 070210 begärdes AA häktad. Efter sju dagar i häktet tog ledamot i Vantörs sociala delegation 070214 beslut om att omedelbart omhänderta AA med stöd av § 6 Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) och han placerades 070215 enligt 11 § LVU på Lövsta skolhem.

Händelser kring AA:s häktning

På morgonen 070209 fick socialsekreterare DD besked om att AA häktats under gårdagen (*nämnden torde mena att AA anhölls den 8 februari 2007; JO:s anmärkning*). Han tog då kontakt med sektionschef EE som i sin tur kontaktade åklagaren per telefon. Åklagaren sade att hon ämnade att begära AA häktad. Sektionschefen bedömde att omedelbart omhändertagande enligt LVU inte var den bästa insatsen. Någon överenskommelse med åklagaren träffades aldrig, då detta inte är möjligt. Respektive myndighet har att fatta beslut enligt gällande lagstiftning.

Då AA varit ensam då han begått sina brott mot sin f.d. flickvän och hennes familj och dessutom hämtats av polis utanför flickvännens bostad, gjorde socialtjänsten bedömningen att häktningstiden skulle bli kort.

Socialsekreterare DD träffade AA i samband med polisförhör 070209 tillsammans med AA:s mamma och AA:s juridiska ombud BB. Innan förhöret talade DD med [modern] och försökte förklara socialtjänstens hållning i den svåra situation som AA och hans familj befann sig och i detta pressade samtal yttrade DD frasen ”knäpp på näsan” eller något liknande, vilket han idag beklagar.

BB frågade DD varför socialtjänsten ej undersökt möjligheten till annan betryggande övervakning för AA. DD hänvisade då till sektionschef EE:s telefonsamtal med åklagaren 070209 (se ovan).

På fredag eftermiddag 070209 informerade DD socialsekreterare på Ungdomsjouren, som utför kurativ verksamhet för ungdomar på Kronobergshäktet, om AA:s diagnoser och speciella problematik och att han förmodligen skulle komma att begäras häktad och placeras på Kronobergshäktet.

Utifrån detta blev AA placerad på Resursavdelning 6:1 på Kronobergshäktet. Detta är en speciell avdelning med utökade resurser jämfört med de andra avdelningarna. Bland annat är rummen betydligt större och den häktade har egen toalett på rummet. Personalen är mer kvalificerad och utbildade mentalskötare och beteendevetare. Det är också större personaltäthet på denna resursavdelning. De intagna får tillbringa mer tid utanför sina rum och exempelvis titta på TV med personalen. Personalen hade således närmare kontakt med AA än om han varit häktad på någon av de vanliga avdelningarna och kunde utifrån det också stämna av hur AA mådde. Vår bedömning var att AA:s särskilda behov var tillgodosedda genom ovan.

Under de dagar AA satt häktad hade DD tät kontakt med socialsekreterare på Ungdomsjouren, vilka regelbundet besökte häktet och samtalade med AA och personalen på Resursavdelningen.

Socialtjänsten hade också kontakt med AA:s mamma, som uppgav att AA for illa i häktet och att han behövde komma därifrån.

Personal från Ungdomsjouren larmade 070213 om att AA mådde allt sämre i häktet. Han hade bland annat svårt att sova och kände sig instängd. Efter samtal med åklagaren stod det också klart att AA ej skulle försättas på fri fot i avvaktan rättegång. Utifrån ovan fattade ledamoten i sociala delegationen i Enskede-Årsta-Vantör 070214 beslut om att omhänderta AA enligt 6 § LVU. Dagen därpå placerades han på Lövsta skolhem.

DD träffade AA onsdagen 070214 och talade med AA om hans situation samtidigt som han informerades om placeringen på Lövsta skolhem. DD kunde då också konstatera att AA var nedstämd och orolig.

Slutkommentar

När AA anhölls 070209 (*AA anhölls den 8 februari 2007; JO:s anmärkning*) efter att ha gripits utanför sin f.d. flickväns bostad gjordes bedömningen att tiden i häktet skulle bli kort utifrån att AA varit ensam när han begått brotten och att han skyndsamt skulle försättas på fri fot i avvaktan rättegång.

Vi menar att det är viktigt att när det gäller unga lagöverträdare med särskilda behov nära följa vistelsen på häktet och utifrån AA:s ålder och kännedom om hans särskilda behov togs kontakt med socialarbetare vid Kronobergshäktet innan AA kom dit för att informera om AA:s speciella behov. Utifrån denna kontakt kom AA att placeras på resursavdelning med större rum, större personaltäthet och möjligheter för AA att få tillbringa mer tid utanför sitt rum. Personalen som hade nära kontakt med AA var utbildade beteendevetare och mentalskötare och kunde därför väl läsa av hur AA mådde.

När det stod klart att AA ej skulle komma att släppas ur häktet i avvaktan rättegång och då AA visade symptom på att må sämre fattades 070214 beslut enligt § 6 LVU om att omhänderta AA och placera honom på § 12 institutionen Lövsta skolhem.

I efterhand kan vi se att vi redan vid häktningen den 9 februari (*AA anhölls den 8 februari och häktades den 10 februari 2007; JO:s anmärkning*) skulle ha omhändertagit AA eftersom det visade sig att han for illa av att vistas i häktet. Från förvaltningens sida är det självklart att inte använda uttryck som ”knäpp på näsan”. Om det är så orden har fallit beklagar vi det.

BB fick tillfälle att yttra sig över remissvaret.

I ett beslut den 30 september 2008 anförde *JO André* följande.

Rättslig reglering

Enligt 24 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) får den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller fortsätter sin brottsliga verksamhet. Är för brottet inte föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år, ska häktning ske, om det inte är uppenbart, att skäl till häktning saknas. Häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Kan det antas att den misstänkte kommer att dömas endast till böter, får häktning inte ske.

Den som inte har fyllt 18 år får enligt 23 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare häktas endast om det föreligger synnerliga skäl.

Om det på grund av den misstänktes ålder, hälsotillstånd eller någon annan liknande omständighet kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas (24 kap. 4 § RB).

När det gäller frågan om betryggande övervakning kan anordnas för unga personer är bestämmelserna i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) av intresse.

Enligt 3 § LVU kan vård med stöd av LVU beslutas bl.a. om den unge utsätter sin hälsa eller utveckling för en påtaglig risk att skadas genom brottslig verksamhet. Med brottslig verksamhet avses inte rena bagatellförseelser och inte heller enstaka brott som inte är av allvarlig art. Det är först vid en brottslighet som ger uttryck för en sådan bristande anpassning till samhällslivet att det kan sägas föreligga ett vård- och behandlingsbehov som det kan bli fråga om att bereda den unge vård med stöd av LVU (prop. 1979/80:1 del A s. 583).

Beslut om vård enligt LVU fattas av länsrätten efter ansökan av socialnämnden (4 § LVU).

Socialnämnden får enligt 6 § första stycket LVU besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas, om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av LVU, och rättsens beslut om vård inte kan avvaktas med hänsyn till risken för den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras. Om socialnämndens beslut om omhändertagande inte kan avvaktas, får nämndens ordförande eller någon annan ledamot som nämnden har förordnat besluta om omhändertagande (6 § andra stycket LVU).

För vård av unga som på någon grund som anges i 3 § LVU behöver stå under särskilt noggrann tillsyn ska det finnas särskilda ungdomshem. Om socialnämnden har beslutat att den unge ska vistas i ett sådant hem ska Statens institutionsstyrelse anvisa plats i ett sådant hem (12 § LVU).

Bedömning

Som framgår av redovisningen ovan får den som är under 18 år häktas endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan anordnas på annat sätt och det dessutom föreligger synnerliga skäl för häktning. Lagstiftningen innebär att barn, dvs. personer som inte har fyllt 18 år, som begår brott ska häktas endast i rena undantagsfall. Lagstiftningen bygger på att de syften som en häktning ska tjäna kan tillgodoses genom att den unge omhändertas inom socialtjänsten (se bl.a. JO:s ämbetsberättelse 1994/95 s. 255, särskilt s. 269).

Socialtjänsten kan medverka till att anordna betryggande övervakning av den unge på olika sätt. Ibland kan omständigheterna vara sådana att det kan vara tillräckligt att ordna övervakning på frivillig väg. I många fall måste emellertid den unge bli föremål för ett tvångsingripande för att betryggande övervakning ska kunna anordnas. Nämnden kan då besluta om att omhänderta den unge med stöd av 6 § LVU och placera honom eller henne vid ett särskilt ungdomshem (jfr Högsta domstolens beslut den 31 januari 2008, mål B 466-08). Under vissa förhållanden kan betryggande övervakning ordnas även genom placering av den unge i ett familjehem eller ett s.k. HVB-hem (se bl.a. Högsta domstolens avgörande NJA 1978 s. 471). För att nämnden ska kunna besluta om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU måste de i bestämmelsen angivna förutsättningarna för ett sådant beslut föreligga.

Enligt remissvaret informerades sektionschefen EE den 9 februari 2007 om att AA hade anhållits under gårdagen, och hon fick även besked av åklagaren att denne avsåg att begära AA häktad. Med hänsyn till vad som var känt om AA:s ålder och personliga förhållanden måste det ha befarats att han skulle lida allvarligt men av att bli häktad. När åklagaren fann skäl att begära att AA skulle häktas uppkom därför fråga vid stadsdelsförvaltningen om det fanns möjlighet att ordna annan betryggande övervakning. Sektionschefen ansåg därvid att ett omedelbart omhändertagande av AA med stöd av 6 § LVU ”inte var den bästa insatsen”. I sitt remissvar har den sociala delegationen anfört att ett beslut om omedelbart omhändertagande fattades den 14 februari 2007 men att det i efterhand står klart att AA skulle ha omhändertagits redan ”vid häktningen den 9 februari 2007” eftersom det visade sig att han for illa av att vistas i häktet (såvitt jag har förstått avser nämnden den 8 februari 2007 då AA anhölls).

Det är oklart vilka närmare överväganden som sektionschefen gjorde, när häktningsfrågan aktualiserades, rörande förutsättningarna för socialtjänsten att anordna betryggande övervakning. Inledningsvis borde hon ha försökt klarlägga om sådan övervakning kunde anordnas på frivillig väg. Det är emellertid mycket som talar för att betryggande övervakning inte hade kunnat anordnas på det sättet i

detta fall. Nästa fråga att ta ställning till har då varit om övervakning kunde anordnas genom ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU. Det har inte framkommit vad som föranledde sektionschefen att anse att detta inte skulle vara en lämplig åtgärd. En möjlig förklaring kan vara att hon gjorde en bedömning av vilka insatser som kunde komma i fråga för AA på längre sikt och därvid kom fram till att det inte var sannolikt att han behövde beredas vård med stöd av LVU och att en tillämpning av 6 § LVU till följd därav inte kunde komma i fråga.

Med hänsyn till AA:s ålder, de brott han var misstänkt för och hans personliga förhållanden anser jag för min del att omständigheterna sammantagna var sådana att AA borde ha omhändertagits med stöd av 6 § LVU redan i samband med att åklagaren begärde att han skulle häktas. Om ett sådant beslut hade fattats hade det ankommit på åklagaren och tingsrätten att ta ställning till om detta innebar att AA kunde beredas betryggande övervakning och om det därför i AA:s fall förelåg hinder mot häktning.

Under alla förhållanden vill jag framhålla att det är socialnämnden och inte tjänstemän vid nämndens förvaltning som avgör om en person ska omedelbart omhändertas med stöd av 6 § LVU. För att nämnden ska kunna pröva saken måste frågan om omhändertagande hänskjutas dit. När socialtjänsten, genom en anmälan eller på annat sätt uppmärksammas på de förhållanden under vilka ett barn lever, kan det i bland redan från början stå helt klart att det inte finns skäl för ett omhändertagande. Frågan behöver då givetvis inte hänskjutas till nämnden. När det blir aktuellt med häktning av någon som är under 18 år föreligger dock en stark presumtion för att den unge ska omedelbart omhändertas enligt 6 § LVU. Även om sektionschefen för egen del ansåg att det inte fanns skäl att omhänderta AA var omständigheterna sådana att hon borde ha hänskjutit saken till nämndens ordförande eller någon annan ledamot i nämnden som hade behörighet att fatta ett beslut. Genom att hon inte gjorde detta har frågan om omhändertagande inte blivit föremål för en sådan prövning som den borde ha blivit.

BB har i sin anmälan anfört att DD vid ett möte med AA:s mor sade att AA borde häktas för att han skulle få "en knäpp på näsan". Att DD uttalade sig på det sättet eller något annat liknade sätt är givetvis inte tillfredsställande. DD har i efterhand beklagat sitt uttalande. Jag finner inte skäl att närmare uppehålla mig vid saken.

Med den kritik som innefattas i det ovan anförda avslutas ärendet.